III

Documentos hebraicos del Archivo del Pilar, de Zaragoza.

En el trabajo que mi querido maestro D. Ramón García de Linares publicó en el *Homenaje a Codera:* «Escrituras árabes pertenecientes al Archivo de Nuestra Señora del Pilar de Zaragoza» (1), advierte, en nota, que, además de las escrituras árabes, existen en el mismo fondo del Archivo unos cuantos documentos rabínicos.

Interesándome hace algún tiempo el estudio de dicha clase de documentos, precisamente por la importancia y rareza que ofrecen, me decidí a estudiar dichas escrituras, habiendo sido para ello muy bien acogido por el archivero del Pilar, Rdo. D. Luis Colomina, quien me prestó toda clase de facilidades.

Los documentos que pude hallar en dicho Archivo son los cuatro cuyas transcripciones se acompañan: dos de ellos redactados en lengua árabe y en caracteres hebreos muy cursivos; los otros dos documentos están en lengua hebrea. Dado lo avanzado de la fecha de los dos primeros documentos (siglo XIII), tiene interés el comprobarse por ellos que

---

(1) Págs. 171-197 del *Homenaje*, Zaragoza, 1904.

aun entre los judíos aragoneses era entonces el árabe lengua literaria. También la fecha de los otros dos documentos en hebreo es muy avanzada, posterior a la gran catástrofe de la aljama española, en el año 1391.

Dichos documentos están esmaltados de expresiones jurídicas pertenecientes al derecho cristiano, con la transcripción de las palabras romances, y nos ofrecen muestras de cómo el derecho cristiano se infiltraba en los contratos judíos (1). Respecto a los personajes que intervienen en dichas escrituras, algunos nos son conocidos por documentos coetáneos procedentes de la aljama de Zaragoza.

Debo expresar mi agradecimiento al Dr. Fritz Baer, de Berlín, que ha revisado el trabajo, proponiendo algunas enmiendas y notas; él, que tanto ha trabajado y trabaja en la historia de nuestros judíos (2), era el más indicado para valorar el interés histórico de dichos documentos.

---

(1) Vid. mis *Documents hebraics de jueus catalans*, Barcelona, 1927.

(2) *Studien zur Geschichte der Juden in Königreich Aragonien während des 13 und 14 Jahrhunderts*, Berlín, 1913. Actualmente acaba de publicar *Die Juden im christlichen Spanien, erster Teil; Urkunden und Regesten: I. Aragonien und Navarra*, Berlín, 1929 (*Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums*), y en esta obra figura ya el texto, en caracteres hebreos, de estos documentos, sin la traducción, para cuyo fin se habían estudiado primeramente. Cfr. núms. 82, 84, 466, 473.

I

اشهدانا على انفسهما מרת קרשיה بنت الحكم الديين الاجل
ר יעקב זל بن אלעזאר وبعلها صاحب الشركة ابو اسحق بن الملـ... بانهما
رضيا برضاء انفسهما وقبضا من דון גילבורו ومن דונה נאקמה زوجته ماية
وثلثة وخمسين مثقال ذهب ادفونشية كيبة وازنة وباعا لهما فيها جميع
الاربعة كرماة التى לקרשיה ولبعلها المذكوران בגלק فى حومة בילילה
وحدود احدها من جهة واحدة كرم דמנגה פטרים קלונגא كنسية שנתה
מריה ومن ثانية كرم אלאשפטאל وبرجال ومن ثالثة كرم מיקאל
דלקרסאל ודון שמאן לנצאקה ومن رابعة كريف وبرجال وحدود الكرم الثانى
من جهة واحدة كرم דון אליש وبرجال ومن ثانية كرم ר עזרא ومن
جهتين كريف وحدود الكرم الثالث من جهة واهدة كرم ר עזרא ومن
جهتين كريف ومن رابعة فدان שנת אנדראו وحدود الكرم الرابع من
جهة واحدة كرم ר עזרא ومن ثانية كرم יואן דלוש קלאבוש ومن ثالثة
كرم מיקאל דבילילה ومن رابعة برجال باعا لهما فى الذهب المذكور
جميع الاربعة كرمات المحدودة المذكورة بالدخول اليها والخروج عنها
بيعا تاما باتا صحيحا دون استرجاع ولم يبقيا البايعان المذكوران
لانفسهما ولا لاحد عنهما فى هذه الاربعة كرمات المبيعة المحدودة فوق
هذا دعوى حق ولا كلب ولا علقة ولا بقية حق بل اوجباها من الان الى
غابر الدهر للمشريان المذكوران مالا وملكا ليعملاها المشتريان المذكوران
ويستغلاها ويغرسا ويقلعا ويبيعا ويهبا ويرهنا ويفعلا فيها شيئهما كفعل
كل ذى ملك فى ملكه دون اعتراض والاهالة موصوفة وادخلا عند
المشتريان (1) المذكوران ضامنين שלבתאה عن هذه الاربعة كرمات
المحدودة المذكورة فوق هذه على فور سرقسطة ל... (?) יוסף בן ראש
وللكاتب ابو الحسن שם טוב בן חלאב والشهود على ذلك كله من النصارى

(1) Incorrección por empleo del nominativo en caso regido.

דון גליאם דובלית ومن اليهود الكاتب ابو الفتح ابن ابه وكان ذلك فى
ابريل عام الف ومايتين وخمسة وخمسين لتاريخ الصفر وذلك صحيح
وكاتبه ابرهيم בן לביל

Nos atestiguaron por sus almas la señora Carrosia, hija del sabio, justo, venerable R. Jacob (d. e. p.) ben Eleazar, y su marido, «sabasorda» (1), Abuishac ben Alm....., que ellos libremente vendieron a D. Gil ¿Burro? y a doña Jacma, su esposa, por la cantidad de 153 mizcales de oro alfonsíes, buenos y justos, cuatro viñas de su propiedad, situadas en ¿Jalac?, en el pago de Velilla. Los límites de la

---

(1) «Según Dozy, este título significa prefecto de la guardia; pero se aplicó, según el Sr. Codera, a cualquiera individuo de la escolta real.» F. Pons Boigues, *Apuntes sobre las escrituras mozárabes toledanas,* Madrid, 1897, núm. 61. Sobre el carácter y evolución de este cargo entre los musulmanes, véase la obra de mi querido maestro D. Julián Ribera: *Orígenes del Justicia de Aragón,* Zaragoza, 1897, págs. 62-64. La dignidad de «sabibachorta» o sabasorda, era la misma que la de «sabibalmedina» o zalmedina, si bien aquel título era más usado en la lengua oficial y por la gente instruída, mientras el segundo era más empleado por el vulgo. Ribera probó cómo la institución musulmana perduró entre los cristianos, cumpliendo el zalmedina funciones de juez de lo criminal, de jefe de policía; fué en Aragón, durante siglos, una de las primeras autoridades judiciales. Lo cierto es que en Aragón aparecen, con alguna frecuencia, personajes judíos ostentando el título de «sabasorda»; en el índice de la obra citada de Baer se encontrarán bastantes, y aun otras citas documentales se podrían aducir. Esto hizo pensar a Baer (pág. 1.167) que aquel título equivaldría, probablemente, a persona muy entrante, o familiar de la Corte del Rey; también se ha pensado si aquel título se heredaría. En la gran colección documental de A. González Palencia: *Los mozárabes de Toledo en los siglos XII y XIII,* Madrid, 1926-30, sólo aparece una vez esta dignidad, desempeñada por el judío *alguacil sabibachorta* Abuharún ben Alharits (1192). Cfr. tomo III, núm. 1.055.

una son: 1.º, viña de Domingo Petris, *calonge* (canónigo) de la iglesia de Santa María (El Pilar); 2.º, viña del hospital y una *parcela* (1); 3.º, viña de Miquel de la ¿Carsel? y de D. ¿Simón? Lanseco, y 4.º, camino y parcela. Los límites de la segunda viña son: 1.º, viña de D. Elías y parcela; 2.º, viña de R. Ezra, y 3.º y 4.º, camino; los límites de la viña tercera son: 1.º, viña de R. Ezra; 2.º y 3.º, camino, y 4.º, campo de Sant Andreo; los límites de la viña cuarta son: 1.º, viña de R. Ezra; 2.º, viña de Juan de los Clavos; 3.º, viña de Miguel de Velilla, y 4.º, una parcela.

La venta es completa y verdadera, con las entradas y salidas, sin derecho de evicción, sin que los vendedores se reserven derecho ni petición alguna, ni anejo ni albaquía, antes al contrario, lo establecen como propiedad y posesión perpetua de los compradores, para que puedan administrar dichos inmuebles, percibir los frutos, plantar, arrancar, vender, dar, empeñar y hacer lo que les plazca, según el derecho del señor en lo suyo, sin ninguna reclamación y con las concesiones mencionadas; y los vendedores ponen para los compradores mencionados, como garantes de *salvetat* respecto las cuatro viñas de referencia, según *fur* (fuero) de Zaragoza, a . . . . . (?) Josef ben Roch y el escribano Abulhasán Semtob ben Halab. Fueron testigos sobre todo esto, por los cristianos, D. Guillem Doblet, y por los judíos, el escribano Abulfataj, hijo de ¿Abá? Fué esto en abril del año 1255 del César (1217 de J. C.). Todo es válido. Lo redactó Ibrahim ben Lobel.

---

(1) Vid. Simonet, *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*, pág. 34. Madrid, 1888. Trae las formas برحيلة برجالة.

II

اشهدونا على انفسهم אמירה بنت الشيك ابو اسحق בן بن ابه وبعلها الـ[.....] ابو الحسن ابن ابه وابو יוסף بن الكاتب ابو ابرهيم ابن ابه بانهم رضوا وقبضوا من דון גיל בורו ومن דונה גאקמה زوجته ماية وواحد وعشرين مثقال ذهب كيبة ادفونشية وازنة وباعوا لهما فيها جميع الفدان الذى لهم فى دومة الربض وحدوده من جهة واحدة كريف ومن ثانية برجال ومن ثالثة الساقية الكبيرة مذ[.....] قشقالى (1) باعوا لهما فى الذهب المذكور جميع هذا الفدان المحدود [الم]ذكور بالدخول اليه والخروج عنه بيعا تاما صحيحا باتا دون استرجاع ولم يبقون لهم ولا لاحد عنهم فى هذا الفدان المحدود دعوى حق ولا كلب ولا علقة ولا بقية حق بل اوجبوه من الان الى غابر الدهر للمشتريان المذكوران مالا وملكا ليعملاه ويستغلاه ويغرسا ويقلعا ويبيعا ويهبا ويرهنا ويفعلا فيه اختيارهما كفعل كل ذى ملك فى مل[كه.....] والاهالة موصوفة وادخلوا عند المشتريان المذكوران ضامنين عن שלבתאת هذا الفدان المذكود على فور سرقسطة للكاتب ابو الفتح ابن ابه وللكاتب ابو عمر ابن اخيه والشهود على ذلك كله من النصارى דון בנדאת דאגילו ومن اليهود الكاتب ابو ابرهيم بن נגאח وكان ذلك فى شهر שתנבר عام الـف ومايتين وواحد وستين لتاريخ الصفر صحيح وكاتبه ابرهيم بن לביל

---

(1) En los documentos árabes publicados por el Sr. García de Linares, núm. 8, pág. 183, aparece dicho nombre con la grafía قشقليه, si bien no es el mismo lugar.

Amira, hija del jeque Abuishac (d. e. p.), hijo de ¿Abá?, y su marido ..... Abulhasán, hijo de Abá, y Abujosef, hijo del escribano Abuibrahim, hijo de Abá, venden a don Gil ¿Burro? y a su esposa doña Jacma, por la cantidad de 121 mizcales de oro alfonsíes, buenos y justos, todo el campo de su propiedad, sito en el arrabal, cuyos límites son: 1.º, un camino; 2.º, parcela; 3.º, la acequia grande de Cascajo (1). (Siguen las fórmulas corrientes de la escritura anterior.) Los vendedores ponen garantes de *salvetat,* según *fur* de Zaragoza, al escribano Abulfataj, hijo de Abá, y al escribano Abuomar, hijo de ¿Ahia?; fueron testigos sobre todo esto, por los cristianos, D. Benedet de ¿Gilo?, y por los judíos, el escribano Abuibrahim ben Nagah. Al mes de septiembre del año 1261 del César (1223 de J. C.). Todo es válido. Lo redactó Ibrahim ben Lobel.

III

אנו עדים חתומי מטה יודעים עדות ברורה שאמר לנו דון יצחק בר שלמה אלמנוקי היו עלי עדים וקנו ממני בקנין גמור מעכשו וכתבו וחתמו עלי בכל לשון שלזכות ותנו להם לדון שמואל בן דון יצחק קמחי ולאורו אשתו להיות להם ולבאי כחם לראיה ולזכות מחמת שרציתי ברצון נפשי ובהשלמת דעתי

(1) Nombre de un término o arrabal de Zaragoza, llamado Cascajo, situado a la orilla opuesta del Ebro; aun actualmente, los riegos de dicho término dependen del Sindicato del Rabal. En la huerta de Zaragoza se hace distinción entre acequias principales y secundarias, lo que explica el nombre de «acequia grande» de Cascajo. (Nota del Sr. García de Linares.)

שלא בשום זכר אונס כלל אלא בלב שלם ובנפש חפצה והחכרתי להם לדון שמואל ולאורו אשתו הנזכרים כל אותם בתים והעליות שעליהם והחנות שבתוכם שיש לי במגרש היהודים שבסרקסטה שמצריהם מצד אחד בתים לדון שלמה ענקני הגדול לימים ומצד שני בתים לדון יוסף בן פורנה ומצד שלישי דרך רשות הרבים שפתח החנות הנזכר פתוח אליו ומצד רביעי מבוי שאינו מפולש שפתח כל הבתים והעליות שעליהם והחנות הממוצרים הנזכרים פתוח אליו החכרתי להם לדון שמואל קמחי, ולאורו אשתו הנזכרים כל הבתים והעליות שעליהם והחנות שבתוכם הממוצרים הנזכרים חכירות גמורה מהיום ולעולם חכירות עולמי הנקרא טריבודו פירפיטואל לדור ולהשתמש בכל החכירות הנזכר הם וסיעתם ובאי כחם וכל מי שירצו על פי התנאין שנזכיר למטה. תחלה שיפרעו החוכרים הנזכרים מחכירות בכל שנה ושנה לידי אני המחכיר הנזכר או ליד באי כחי או יורשי אחרי חמשת וארבעים דינרין וששה פשיטין מעות ואקישיאה לפרעם מחצותם לפורים הבא ראשון והמחצית האחר לערב שבת נחמו הבא אחריו וכן בכל שנה ושנה בכל ימי עולם (1) ובתנאי עוד שיעמידו כל הבתים וכל העליות שעליהם והחנות שבתוכם הממוצרים הנזכרים הכל קימין ומשובחין ובלי שום פיאה ואישטלון (1) ובתנאי עוד שיעמידו החוכרים הנזכרים הבור והבית הכסא והביב הנקרא אלבלועה שבבתים הנזכרים חזקים וקימים וראויים לשמוש ובתנאי עוד שלא יהיו רשאים החוכרים הנזכרים ולא באי כחם למכור ולא למשכן ולא לשעבד ולא להחליף הבתים והעליות שעליהם והחנות שבתוכם הממוצרים הנזכרים ולא שום דבר מהם ולא להוציאם מרשותם מהיום ועד כל ימי עולם לא כלם ולא מקצתם לשום אדם בעולם אלא בידיעתי וברשותי אני יצחק אלמגוקי המחכיר הנזכר או באי כחי או יורשי אחרי בענין שאם אני המחכיר הנזכר (2) ארצה לקבלם לצרכי (2) או באי כחי או יורשי אחרי ירצו לקבלם לצרכם בעד אותו סך אמתי שמצאו בהם שיהיה הרשות בידי או ביד באי כחי או יורשי אחרי כמו שנוהגים הגוים בקרקעות הנתונים לחכירות הנקרא בלשונם פאדיגה ואם לא ארצה לקבלם או באי כחי או יורשי

(1) Pasaje puesto encima de la línea.

(2) Encima de la línea.

אחרי לא ירצו לקבלם שאז יהיה להם לחוכרים הנזכרים ולבאי כחם כח
ורשות למכרם או למשכנם ולעשות מהם חפצם ורצונם עם שיפרעו לי או
לבאי כחי או ליורשי אחרי מכל מאה דינרין עשרה דינרין ועל הדרך הזה בין
רב למעט אמנם יוכלו החוכרים הנזכרים להורישם ליורשיהם בתורת ירושה
או בתורת מתנה בתנאים הנזכרים בלי רשות שום אדם בעולם ואותו שיקבל
הבתים והעליות שעליהם והחנות שבתוכם הממוצרים הנזכרים או שום דבר
מהם ישאר ויהיה מחויב לי אני המחכיר הנזכר או לבאי כחי או ליורשי אחרי
בכל התנאין והחיובין הכתובים והמפורשים בשטר חכירות זה . ובתנאי עוד
שאם שמא החוכרים הנזכרים או באי כחם יעברו על שום דבר ותנאי מתנאי
שטר חכירות זה או לא יפרעו החכירות הנזכר בזמנים הנזכרים שבכל
שנה ושנה ושלשה חדשים אחריהם יש לבאר אחר עבור השני זמנים הנזכרים
ושלשה חדשים אחריהם שיהא זכותם וזכות באי כחם מופקע ולא ישאר
להם ולא לבאי כחם בחכירות הנזכר כלום שיור זכות ושעבוד בעולם ואזכה
בכל אני המחכיר הנזכר או באי כחי ויורשי אחרי ובכל שבחיהון ועמליהון
לעשות מה כל חפצנו ורצוננו ועל פי התנאין הנזכרים נתחייבתי אני המחכיר
הנזכר בקנין גמור מעכשו להעמיד לחוכרים הנזרים ולבאי כחם מהיום
ולעולם בכל החכירות הנזכר העמדה שלמה וקיום גמור מנוקה ומשופה מכל
מיני ערעור ושעבוד שבעולם ולסלק מעליהם ומעל באי כחם כל מי שיערער
עליהם שום ערעור בעולם בשום דבר מכל החכירות הנזכר סלוק גמור
לגמרי באחריות גמורה עלי ועל באי כחי ועל יורשי אחרי ועל כל נכסי מקרקעי
ואגבן מטלטלי שקניתי ושאקנה בהוגן וכתקון חז״ל דלא כאסמכתא ודלא
כטופסי דשטרי וקנינו מיד המחכיר הנזכר לחוכרים הנזכרים על כל הכתוב
ומפורש לעיל קנין שלם מעכשו במנא דכשר למקניא ביה בשלשה עשר יום
לירח אלול שנת חמשת אלפים ומאה וחמשים ושמנה לבריאת עולם למנינו
בסרקסטה . וכמוכן העידונו על עצמם אורו ובעלה דון שמואל קמחי הנזכרים
וכך אמרו לנו (1) אנו עדים התומי מטה (1) היו עלינו עדים וקנו ממנו בקנין
גמור מעכשו וכתבו וחתמו עלינו בכל לשון של זכות ותנו לו לדון יצחק
אלמגוקי הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות מחמת שרצינו ברצון

(1) Encima de la línea.

נפשנו ובהשלמת דעתנו וקבלנו עלינו לחכירות כל הבתים והעליות שעליהם
והחנות שבתוכם הממוצרים הנזכרים חכירות עולמית הנקרא טריבודו
פירפיטואל כמו שנזכר וחייבנו עצמנו ונכסינו לפרוע החכירות הנזכר לזמנים
הנזכרים בכל שנה ושנה בזמנים הנזכרים כנזכר לעיל ושנעמיד הכל קיים
ומשובח ובלי פיאה ואשטלון וכמו שנזכר ושנעמיד הבור והבית הכסא והביב
הנזכרים חזקים וקיימים גם כן ולא נהיה רשאים לא אנו ולא באי כחנו
למכור ולא למשכן ולא להחליף ולא להוציא מרשותנו שום דבר מכל החכירות
הנזכר אלא ליהודי פורע מס ודר בסרקסטה כי אם ברשות המחכיר הנזכר
או באי כחו ועל הדרך הנזכר ועם לואישמו ופאדיגה וקומישו כמו שנזכר
אמנם נוכל להורישם ליורשינו בתורת ירושה או בתורת מתנה כמו שנזכר
ואם שמא נעבור על שום דבר ותנאי מתנאי שטר חכירות זה או לא נפרע
החכירות הנזכר בזמנים הנזכרים כמו שנזכר או לא נעמיד הכל קיים בלי
פיאה ואישטלון כמו שנזכר או נמכור או נמשכן או נחליף או נוציא מרשותנו
החכירות הנזכר בלי רשות המחכיר הנזכר או באי כחו או יורשיו אחריו כמו
שנזכר או נעבור על שום דבר ותנאי מתנאי שטר חכירות זה שיהיה זכותנו
וזכות באי כחכו מן החכירות הנזכר מופקע ולא ישאר לא לנו ולא לבאי
כחנו כלום שיור זכות בשום דבר מכל החכירות הנזכר ויכנס המחכיר
הנזכר או באי כחו או יורשיו אחריו בחזקת כל החכירות הנזכר לעשות
מהם חפצם ורצונם בלי רשותנו ובלי רשות שום דיין ושופט שבעולם . וכדי
ליפות עוד כח המחכיר הנזכר ובאי כחו ויורשיו אחריו נתננו לו ולבאי כחו
ויורשיו אחריו אם שמא נעבור על שום דבר ותנאי מתנאי שטר חכירות זה
כח ורשות להתרעם ממנו בב"ד של ישראל או בערכאות של נוצרים ותהא
כח ורשות לאותו דיין ושופט שיתרעם לו המחכיר הנזכר או באי כחו או
יורשיו אחריו ממנו או משום אחד ממנו לכוף לנגוש ולתפוש אותנו ולכל
אחד ואחד ממנו בפני עצמו ובעד הכל ולהיותנו כפוים נגושים ותפושים
להוצאתנו באותה תפישה שירצה ולא נצא מאותה תפישה עד שנגמור ונעשה
כל הנזכר לעיל כלל ופרט ולמשכן אותנו ולכל אחד ואחד ממנו בפני עצמו
ובעד הכל כחק ומנהג חצר ואלפרצה וחייבנו עצמנו ונכסינו להמציא בבתינו
נכסים מטלטלין בני חורין נקראים ביאיניש מובליש דישינברגאדוש לתשלום
פרעון כל הנזכר לעיל . וכל הוצאה נזק והפסד שמא יגיע לו למחכיר הנזכר
או ליורשיו אחריו ולבאי כחם כדי לכוף אותנו על שום דבר מכל הנזכר

לעיל חייבנו עצמנו ונכסינו לפרוע ולשלם להם כל אותה הוצאה נזק והפסד
פרעון שלם עד פרוטה אחרונה . ונאמן יהיה המחכיר הנזכר ויורשיו אחריו
ובאי כחם עלינו ועל באי כחנו בכל ענינו שטר זה נאמנות שלמה כשני עדים
כשרים בלי שום שבועה וחרם וגלגוליהם באחריות עלינו ועל כל נכסינו
מקרקעי ואגבן מטלטלי שקנינו ושנקנה כהוגן וכתקון חז"ל דלא כאסמכתא
ודלא כטופסי דשטרי וקנינו (1) אנו עדים חתומי מטה (1) מיד החוכרים
הנזכרים למחכיר הנזכר על כל הכתוב ומפורש לעיל קנין שלם מעכשו במנא
דכשר למקניא ביה בשלשה עשר יום לירח אלול שנת חמשת אלפים ומאה
וחמשים ושמנה לבריאת עולם למנינו בסרקסטה . ר"ה מתנא"י על הגרד יר"צו
יה"יה על הגרד . ובתנאי עוד שיעמידו כל הבתים וכל העליות והחנות שבתוכם
הממוצרים הנזכרים הכל קימין ומשובחין ובלי שום פיאה ואישטאלון ארצה
לקבלם לצרכי אנו עדים חתומי מטה . אנו עדים חתומי מטה ביני שטי .
שעלי"הם ו שהם ביני שטי על הגרד . והכל שריר וקיים . שלמה בן אלרבי .
אברהם בר יוסף זל דישלינש

Debajo del documento: דון שלמה בן אלרבי ואבר[הם.....]

Don Ishac ben R. Salomó Almachuquí (2) arrienda a don Samuel ben Don Ishac Quimhi, y a Auro, su esposa, las casas y habitaciones superiores y la tienda aneja, sitas en el barrio de los judíos, en Zaragoza, cuyos límites son: 1.º, casas de D. Salomó Anagni, el Viejo; 2.º, casas de D. Josef ben Forna; 3.º, camino público, al cual se abre la puerta de la tienda mencionada; 4.º, callejón, al cual dan las casas, habitaciones y tienda mencionadas. Dicho arriendo es perpetuo — llamado *tribudo perpetual* — , para que habi-

(1) Encima de la línea.

(2) Aparece en documentos de la aljama de Zaragoza, publicados por M. Serrano Sanz en los Apéndices a *Orígenes de la dominación española en América*, tomo I, págs. 454 y sigs.

ten y usen las fincas arrendadas ellos, familiares y descendientes y todos los que quieran, a tenor de las siguientes condiciones: Que los arrendadores paguen cada año a mí, sucesores o representantes, la cantidad de 45 sueldos y seis dineros, de la acuñación jaquesa, pagaderos la mitad en el próximo primer Purim y la otra mitad la vigilia del sábado *Nahamú* (1) siguiente; que mantendrán las fincas de referencia íntegramente, sin falta ni mengua; que conservarán el pozo, el retrete y la cloaca, llamada *albalua* (2), en buenas condiciones de uso; que los arrendatarios no estarán facultados para vender, alquilar, hipotecar, cambiar las fincas de referencia ni enajenar nada de ellas, sin conocimiento y autorización del arrendador o de sus sucesores y apoderados, de modo que si el arrendador las acepta o sus sucesores y apoderados, tengan el derecho que se acostumbra en tales casos entre los cristianos, llamado *fadiga* (3), pero en caso contrario puedan los arrendatarios venderlas y hacer su voluntad, con tal que paguen al arrendador o poderhabientes 10 sueldos por cada 100 sueldos. A sus herederos podrán transmitirlas o donarlas, sin permiso de nadie. El que ocupe su lugar quedará obligado a todas las condiciones dichas. Además, si los arrendatarios dejan de cumplir alguna de las condiciones arriba establecidas o dejan pasar los plazos mencionados (sin pagar) y los tres meses siguientes,

---

(1) Es el sábado entre *Roch Hachaná* y *Quipur*, en el cual se lee en la sinagoga, como «Haftará» (pasaje) el capítulo XL de Isaías, que empieza: *Nahamú*, consolad .....

(2) Del árabe البالوعة.

(3) Derecho de preferencia del arrendador. Cfr. Brutails, *Études sur la condition des population rurales du Roussillon au moyen âge*, pág. 132. París, 1891.

se entenderá que pierden su derecho, el cual pasará al arrendador. Con estas condiciones queda establecido dicho contrato, firme e íntegro, libre de toda reclamación y obligación, para lo cual el arrendador o sus poderhabientes dan garantía con sus bienes inmuebles y muebles, según es práctica corriente, no como simple fórmula. A 13 de Elul de 5158 (26 de agosto de 1398), en Zaragoza. Los arrendatarios, Auro y su marido D. Samuel Quimhi, atestiguaron libremente y con todo conocimiento que ellos se hacían cargo del arriendo llamado *tribudo perpetual*, respecto de las fincas mencionadas, y que se obligan, con todos sus bienes, a los pagos dichos en los plazos mencionados y a mantener las fincas en buen estado, y que no podrán vender, alquilar, permutar ni enajenar nada de lo arrendado, sino a judío que pague tributo y resida en Zaragoza y con el beneplácito del arrendador y siguiendo el procedimiento mencionado, con los derechos de *luesmo* (1), *fadiga* y *comiso* (2) mencionado; podrán transmitirlo a sus herederos, por herencia o donación; se obligan, en caso de no cumplir alguna de las condiciones estipuladas, a perder su derecho sobre lo arrendado, lo cual pasará al arrendador, quien podrá hacer de ello toda su voluntad. Y a fin de corroborar el derecho del arrendador, en caso de que el arrendatario no cumpla lo estipulado, éste le da facultad para querellarse ante juez, judío o cristiano, el cual podrá constreñirlos y obligarlos, hasta que hayan cumplido todo lo estipulado, e hipotecarles, según derecho y uso de la curia y de *alfarda* (3). Nos obli-

---

(1) O laudemio. Cfr. Brutails, *op. cit.*, pág. 133.

(2) *Id.*, pág. 140.

(3) Cfr. Dozy y Engelmann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, pág. 108; Leyden, 1869.

gamos con todos nuestros bienes muebles que se encuentren en nuestra casa, de los llamados *bienes mobles desembargados,* para pagar lo estipulado y todo perjuicio que ocurra al arrendador por haber tenido que obligarnos. El arrendador y sus poderhabientes tengan fuerza mediante esta escritura, como la de dos testigos formales, sin tener que acudir a juramento ninguno sobre la garantía dada con nuestros bienes muebles e inmuebles, según costumbre y uso, no como fórmula. A 13 de Elul de 5158 (26 de agosto de 1398), en Zaragoza. Salomó ben Arrabí = Abnarrabí, Abraham ben R. Josef (d. e. p.) de Salinas (1).

Debajo del documento: D. Salomó ben Arrabí y Abra[ham].

IV

אנו עדים חתומי מטה יודעים עדות ברורה שאמרו לנו דואינייה בת דון
יום טוב בן ביטאש ובעלה דון יצחק אלמגוקי מדעת ורצון ובפני דון מושה
עפייא קרובה היו עלינו עדים וקנו ממנו בקנין גמור מעכשו וכתבו וחתמו עלינו
בכל לשון של זכות ותנו לו לדון יצחק בן דון [יום] טוב גאלור להיות לו
ולבאי כחו וליורשיו אחריו לראיה ולזכות מחמת שאנו מודים לו בפניכם
חתומי מטה הודאה גמורה שנטלנו וקבלנו ממנו אלף ושש מאות דינרין
מעות יאקישיאה ומכרנו לו בהם גוף כל אותם הבתים והעליות שעליהם
(2) והחנות שבתוכם (2) הנקרא פרופיידאט הידועים לנו במגרש היהודים פה

(1) Citado como pintor en un documento de 1406; Serrano, *Documentos relativos a la pintura en Aragón,* Rev. de Arch., Bib. y Museos, 1916, pág. 417.

(2) Encima de la línea.

סרקסטה שמצריהן מצד אחד בתים לדון אברהם גאלור שהיו קודם לכן מדון שלמה ענקני ומצד שני בתים לדון יוסף בן פורנה ומצד שלישי דרך רשות הרבים פתחת חנות הב[תים] הנזכרים פתוח אליו ומצד רביעי מבוי שאינו מפולש שפתח הבתים הנזכרים פתוח אליו עם כל זכות ושעבוד שיש או שיפשר להיות לנו או לאי זה ממנו בהם משום צד וענין בעולם וששיירתי לעצמי ולבאי כחי אני יצחק אלמאנוקי הנזכר בבתים הממוצרים הנזכרים שהחכרתי לדון שמואל בן [דון יצח]ק קמחי ולאורו אשתו חכירות עולמי בסך ארבעים וחמשה דינרין מעות יאקישיאה מחכירות בכל שנה ושנה כל ימי עולם לפרעם לי אני יצחק הנזכר בזמנים ידועים ובתנאים ידועים כמו שמפורש בשטר החכירות שזהו נוסחו.....

Sigue copia del documento anterior y luego fórmulas corrientes de venta de inmuebles. Fecha y firma.

Dueña, hija de D. Yom Tob ben Bitas, y su marido don Isaac Almachuquí, ante su pariente D. Moisés Afía, venden a D. Ishac ben Don Yom Tob Galur (1), por la cantidad de 1.600 sueldos jaqueses, las casas, habitaciones superiores y la tienda interior, de nombre *propiedat,* que les pertenecen, en el barrio de los judíos, de Zaragoza, cuyos límites son: 1.º, casas de D. Abraham Galur, las cuales fueron antes del hijo de D. Salomó Anagni; 2.º, casas de D. Josef ben Forna; 3.º, camino público, al cual da la tienda referida; 4.º, callejón, al cuál dan las casas mencionadas. La venta engloba todo derecho y garantía sobre los inmuebles mencionados, los cuales D. Ishac Almachuquí había arrendado antes a D. Samuel ben D. Ishac Quimhi y a Auro, su esposa, en arriendo perpetuo, por la cantidad de 45 sueldos

(1) Aparece su nombre, Açach Gallur, en documentos coetáneos de la aljama de Zaragoza; Serrano Sanz, *Orígenes,* págs. 453 y sigs.

jaqueses anuales, según el documento de contrato siguiente. (Sigue copia del documento anterior. Fórmulas corrientes de venta de inmuebles.) Zaragoza, 22 de Marhesván de 5161 (10 de noviembre de 1400). Mosé ben R. Samuel (¿d. e. p.?) ben Abí ¿Alabasí? (1); Samuel ben R. Nisim Moriel (d. e. p.) (2).

J. MILLÁS VALLICROSA.

---

(1) ¿Será Mossé Anenabez?

(2) Rabí Simuel Moriel, en Serrano Sanz, *Orígenes,* págs. 456 y sigs.

Documento núm. I.

Documento núm. II.

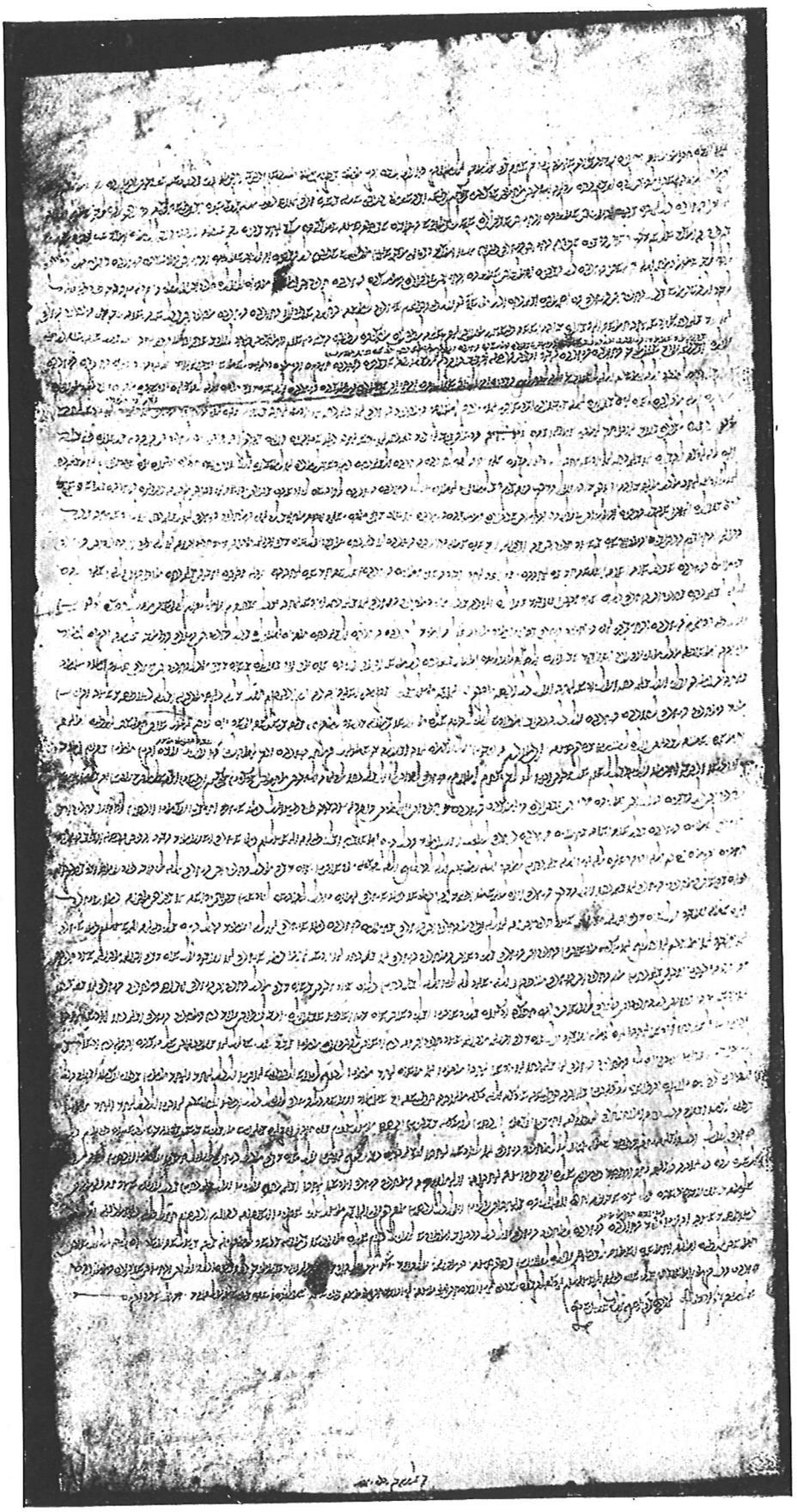

Documento núm. III.